

Ks. dr hab. Robert Romuald Kufel
o. Kaszubskie 8
65-548 Zielona Góra
R.Kufel@diecezjagz.pl

Zielona Góra, 25 września 2020 r.

Recenzja pracy doktorskiej Pawła Glugli pt. *Misjonarze św. Wincentego á Paulo w Tarnowie i ich dzieła w latach 1904-1989*, napisanej pod kierunkiem księdza profesora dra hab. Stanisława Nabywańca w Instytucie Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego Rzeszów 2020, t. 1, ss. 550; t. 2, ss. 262

Wstęp

Św. Bernard ze Sieny pisał: „W zakonie człowiek żyje czyściej, upada rzadziej, powstaje prędzej, chodzi ostrożniej, odpoczywa bezpieczniej, rosą niebieską bywa skraplany częściej, oczyszcza się rychlej, umiera z większą ufnością, odpłatę bierze obfitszą”. Istnienie zakonów i zgromadzeń zakonnych było i jest dla świata znakiem przypominającym o Bogu godnym uwielbienia. Osoby życia konsekrowanego ofiarowują się za świat i w imieniu świata. Stanowią zaplecze modlitewne dla apostolskiej i misyjnej pracy Kościoła. Wielkim bogactwem Kościoła jest różnorodność wspólnot i zgromadzeń zakonnych, co wynika z odmienności ich charyzmatów, odzwierciedlony w regułach albo konstytucjach zakonnych, czyli zbiorach przepisów normujących życie członków wspólnot.

Wśród istniejących w Polsce wspólnotowych form życia konsekrowanego jest Zgromadzenie Księża Misjonarzy św. Wincentego á Paulo – Congregatio Missionis (CM), założone 17 kwietnia 1625 roku w Paryżu przez św. Wincentego á Paulo. Polska Prowincja tego Zgromadzenia duszpasterzuje w kraju i za granicą w kilkudziesięciu parafiach, bierze udział w formacji duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, prowadzi Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy w Krakowie, ma udział w duszpasterstwie polonijnym i misyjnym. Członkowie tego Zgromadzenia rozwijają działalność charytatywną, zarówno przez posługę kapelanów szpitalnych i więziennych, jak i troszcząc się o potrzeby materialne i duchowe ubogich i potrzebujących.

Przedmiot i cel

Przedmiotem niniejszej dysertacji są Misjonarze św. Wincentego á Paulo w Tarnowie i ich dzieła w latach 1904-1989. Na prośbę miejscowego bpa Leona Wałęgi w dniu 1 lutego 1904 roku przybyło do Tarnowa dwóch księży: S. Tyczkowski CM i Z. Truszkowski CM. Początkowo zamieszkali przy ul. Bernardyńskiej, a nabożeństwa odprawiali w kościółku pw. NMP na Burku. W 1906 roku powstała parafia Zgromadzenia. Dzięki ofiarności całej diecezji oraz Polaków z Ameryki i Prus Misjonarze rozpoczęli budowę kościoła, który 4 października 1908 roku konsekrował bp Leon Wałęga. Nieprzerwanie do dziś wokół kościoła i parafii św. Rodziny rozwija się życie religijne i duchowe mieszkańców Tarnowa, co – według Autora – stanowi *efekt wytężonej, konsekwentnej, codziennej pracy wielu pokoleń Misjonarzy ze Zgromadzenia Misji św. Wincentego á Paulo* (s. 11).

Zasadniczym celem rozprawy – jak napisał Autor – jest *próba przekrojowego przedstawienia i analizy dziejów Misjonarzy ze Zgromadzenia Misji św. Wincentego á Paulo ze szczególnym uwzględnieniem ich działalności w zakresie materialnym i duchowym zarówno w Tarnowie, diecezji tarnowskiej, jak i poza nią, w Kościele katolickim w Polsce i świecie w oparciu o analizy syntezy dziejów zgromadzenia* (s. 11).

Trzeba przyznać, że Autor przyjął bardzo szerokie spektrum pola działalności tarnowskich Misjonarzy, co z pewnością nie ułatwiło mu zrealizowania zamierzonego celu.

Podjęcie się tego trudnego zadania sam Autor tłumaczy brakiem kompleksowego, przekrojowego i wieloaspektowego, odrębnego opracowania pod kątem losów i dzieł tarnowskich Księża Misjonarzy (s. 11). Praca i działalność Misjonarzy w Tarnowie nie znalazły całościowego odzwierciedlenia w dostępnych Autorowi publikacjach (s. 11).

Chronologia

Zakres chronologiczny dysertacji wyznaczają lata 1904-1989. Cezurę początkową stanowi rok przybycia *na stałe* (s. 14) pierwszych księży ze Zgromadzenia Misjonarzy św. Wincentego á Paulo do Tarnowa, a końcową – zapoczątkowane *przemiany ustrojowe w Polsce, które zaczęły stopniowo odciskać swoje pozytywne piętno również w lokalnym Kościele katolickim [...], w tym i w tarnowskiej parafii Księża Misjonarzy* (s. 14). Należy zgodzić się z Autorem, który jest zdania, że wyznaczone granice chronologiczne dysertacji należy

rozszerzyć o całościową – jak to sam Autor ujął – *chronologię dziejów* Zgromadzenia (s. 15). Sugerowałbym zastąpić termin *chronologia* terminem *historia* Zgromadzenia.

Zastosowany przez Autora zakres chronologiczny jest do przyjęcia, gdyż został uzasadniony w przekonujący sposób.

Struktura

Dysertacja Pana Pawła Glugli została podzielona na dwie części:

- Tom 1 (ss. 550):
 - spis treści,
 - wykaz skrótów,
 - wstęp,
 - 6 rozdziałów,
 - zakończenie.
- Tom 2 (ss. 262):
 - bibliografia,
 - wykaz tabel,
 - 56 aneksów.

Przyjętą konstrukcję pracy z podziałem na dwa tomy należy uznać za właściwą.

Po analizie strukturalnej tomu pierwszego proponuję:

- w **Spisie treści** zrezygnować z 4 podtytułów **Wstępu**, pozostawiając je tylko w treści **Wstępu** (s. 10-23);
- zmienić tytuł **Rozdziału 1** na: *Tarnów na przestrzeni wieków*;
- w **Rozdziale 1** zastosować (zamiast dwóch) 3 podrozdziały:
 - 1.1 Dzieje miasta od XIV do XIX wieku
 - 1.2 Tarnów w XX wieku
 - 1.3 Kościół (albo Historia Kościoła) na terenie miasta
- w **Rozdziale 6** dodać podrozdział 5
 - 6.5 *Próba oceny (albo Ocena) aktywności duszpasterskiej i kooperacji ab extra.*

Po zastosowaniu proponowanych zmian w strukturze pracy otrzyma się następującą liczbę podrozdziałów: 3+4+5+3+4+5.

Zawartość merytoryczna (analiza krytyczna)

W **Wykazie skrótów** (s. 5-9) nie uwzględniono skrótów zastosowanych w dysertacji, np. abp, bp, ks. oraz gestapo (s. 39), OFK (s. 39), IPN (s. 41), ZSRR (s. 41), ps. (s. 42), WIN (s. 43), gen. (s. 52). Pozostałe skrótów z **Wykazu** odpowiadają zasadom przyjętym w pracach naukowych.

We **Wstępie** (s. 10-23) Autor – według ogólnie przyjętej metodologii pisania prac naukowych – po zwięzłej analizie historycznej, będącej swoistym wprowadzeniem, ukazał przedmiot i cel rozprawy, podał granice chronologiczne, scharakteryzował dostępne źródła i istniejącą literaturę przedmiotu oraz zawartość poszczególnych rozdziałów.

W **Rozdziale 1** (s. 24-65) pt. *Tarnów, jego Kościół w XX stuleciu* Autor w dość dobrym skrócie przybliżył dzieje miasta i lokalnego Kościoła od XIV wieku ze *szczególnym uwzględnieniem dziejów XX w.* Przedstawił *ówczesne realia i uwarunkowania, zarówno kościelne, jak i świeckie, w których przyszło zaczynać i kontynuować swoją pracę* Misjonarzom św. Wincentego (s. 22). Na uwagę zasługuje 5 tabel, sporządzonych na podstawie źródeł.

Proponuję:

- przeredagować ten rozdział według wyżej podanych sugestii;
- dać w przypisie wyjaśnienie terminów: bezpieka (s. 29), józefinizm (s. 46), cyrkumskrypcja (s. 48) oraz akcja „Wisła” (s. 49);
- choć nie jest to błąd, ale lepiej stosować oryginalną pisownię imion, np. zamiast Niemca ks. Grzegorza T. Zieglera – ks. Gregora T. Zieglera (s. 48);
- zastąpić (s. 49) tzw. Ziemie Odzyskane na Ziemie Odzyskane. Jest to błąd merytoryczny: „tzw. Ziemie Odzyskane”. W nazewnictwie historycznym funkcjonuje określenie: **Ziemie Odzyskane**. 12 marca 1945 roku Rada Ministrów powołała Urząd Pełnomocnika Generalnego dla Ziem Odzyskanych. W lipcu 1945 roku powstała Rada Naukowa dla Ziem Odzyskanych. 13 listopada 1945 roku utworzono Ministerstwo Ziem Odzyskanych. Za Ziemie Odzyskane uznano wszystkie te tereny kraju, które w 1939 roku nie wchodziły w skład państwa polskiego. Ziemie Odzyskane to nazwa urzędowa, choć upowszechniona przez władze komunistyczne. Por. J. Jasiński, *Czy powinniśmy odcinać się od pojęcia Ziemie Odzyskane?*, „Echa Przeszłości” 2004:5.;

- zdanie: *W XX w. w Tarnowie [...] części już istniejących parafii* (s. 64) zastąpić zdaniem np.: *W omawianym okresie nastąpił rozwój sieci parafialnej* (s. 64) – tu dać przypis, a w nim: *Najstarsza parafia [...], co ponowił papież Leon XII 23 IV 1826 r.*

Rozdział 2 (s. 66-144) pt. *Zgromadzenie Misji św. Wincentego á Paulo w XX wieku* stanowi zwięzły i chronologiczny przegląd historii Zgromadzenia, za co Autorowi należy się szczególne uznanie. Umiejętnie dokonał selekcji wydarzeń, aby wybrać tylko to, co stanowi istotę życia i działalności Misjonarzy. Dwadzieścia dwa wykazy tabelaryczne dopełniają biegłą znajomość Autora w dziedzinie historii Zgromadzenia. Rozdział zamyka przybycie Misjonarzy do Tarnowa oraz powstanie, struktura i zasięg misjonarskiej parafii pw. św. Rodziny. O roli duchownych z uznaniem Autor napisał: *Księża Misjonarze, szczególnie w okresie niewoli narodowej i w całym XX w. wykazywali patriotyzm, dążenie do niepodległości ojczyzny, a pracując poza granicami Polski, stawali się nieformalnymi ambasadorami naszego kraju* (s. 104).

W tym rozdziale proponuję:

- ujednoczyć w całej pracy pisownię dokumentów papieskich – *Salvatoris nostri* (s. 70);
- na s. 74 dopisać po: [...] *Siostr Miłosierdzia, potocznie nazywanymi szarytkami*, gdyż to określenie pojawia się w dalszej części dysertacji;
- zamiast: *Wikariusz generalny dawnej* (s. 98) uściślić od kiedy;
- dać w przypisie wyjaśnienie terminu „supresja” (s. 109);
- po zdaniu: *Po 1956 r. zrehabilitowani* (s. 122) w przypisie podać kilka nazwisk tych osób;
- przeredagować ten rozdział.

W **Rozdziale 3** (s. 145-234) pt. *Materialne dzieła Księży Misjonarzy w Tarnowie* Doktorant przedstawił powstanie kościoła parafialnego pw. św. Rodziny, Domu Zakonnego i budynków pomocniczych oraz Domu św. Ludwiki na Hucie i niezrealizowaną budowę Domu Akcji Katolickiej. Kolejne tabele stanowią bezcenne źródło informacji na temat materialnego dziedzictwa tarnowskich Misjonarzy.

Sugeruję:

- zastąpić potoczny termin „rudera” (s. 150 i nn.) lub dać wyjaśnienie w przypisie;
- sprawdzić skróty, gdyż w wykazie brak np. Z.O.K.P. (s. 208).

Rozdział 4 (s. 235-304) pt. *Formacyjno-społeczne dzieła Księża Misjonarzy w Tarnowie* zawiera szczegółowe omówienie misjonarskiej działalności formacyjno-społecznej w parafii. Do inicjatyw tarnowskich Misjonarzy należą: Konferencja Męska św. Wincentego á Paulo, Konferencja Świętej Rodziny, Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia i Stowarzyszenie Dzieci Maryi. Autor przedstawił – jak sam nazwał – *typowo wincentyńskie niematerialne dzieła* (s. 23). Kolejny rozdział budzi wielki podziw dla Autora, który bardzo skrupulatnie przebadął dostępne źródła i literaturę oraz sporządził zestawy tabelaryczne, aby ukazać prężną działalność misjonarską na rzecz chorych, biednych i potrzebujących pomocy. Jak sam napisał – *Katalog pracy i niesionej pomocy jest długi [...]* (s. 240). W praktycznej realizacji miłości i miłosierdzia *Konferencje nie były nigdzie konkurencją* (s. 246).

W Rozdziale 5 (s. 305-436) pt. *Działalność duszpasterska Księża Misjonarzy w parafii Świętej Rodziny w Tarnowie* ze znaną sobie dokładnością Doktorant przedstawił główne rodzaje duszpasterstwa parafialnego, które obejmują posługę liturgiczną, homiletyczną, katechetyczną i sakramentalną. Nie mogło zabraknąć duszpasterskiej troski o bractwa, grupy i organizacje działające przy wincentyńskiej parafii.

Autor ukazał także represje komunistyczne stosowane wobec tarnowskich Misjonarzy. W zasobie Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie znajduje się siedem tomów akt wytworzonych przez aparat bezpieczeństwa pod kryptonimem „Gawron”. Wśród tych dokumentów przechowywane są akta dotyczące bezpośrednio Misjonarzy z Tarnowa (s. 434).

Rozdział 6 zatytułowany *Aktywność duszpasterska i kooperacja Misjonarzy tarnowskich ab extra* zawiera charakterystykę wszelkich form działalności podejmowanej przez Misjonarzy z Tarnowa. Doktorant niczego nie pominął. Rozpoczął od duszpasterstwa w kościele garnizonowym, po czym przeszedł do rekolekcji dla wychodźców, następnie przedstawił współpracę Misjonarzy z żeńskimi zgromadzeniami zakonnymi oraz scharakteryzował zaangażowanie tarnowskich Misjonarzy w życie Kościoła w mieście, Polsce i na świecie. Na przestrzeni 85 lat istnienia parafii za głosem powołania do stanu duchownego poszło wielu młodych ludzi.

Trzeba przyznać, że właśnie ostatni rozdział jest dowodem na to, że Autor poświęcił bardzo dużo czasu na kwerendę archiwalną, studiowanie źródeł historycznych i literatury, przeprowadzenie rozmów z duszpasterzami. Życie i działalność misjonarska w duchu św. Wincentego są szczególnie bliskie Doktorantowi, który przecież wywodzi się z tarnowskiej parafii pw. św. Rodziny.

Zakończenie (s. 541-550) stanowi dobre podsumowanie dysertacji.

Proponuję:

- dodać *wiernych – tarnowscy biskupi, duchowieństwo i wierni* (s. 541);
- przenieść do **Wstępu**, gdzie mowa o źródłach, np. informacje o własnej *kilkuletniej dokładnej kwerendzie* (s. 548) oraz o tym, że Autorowi nie udało się dotrzeć do pewnych materiałów źródłowych (s. 549);
- podać w przypisie nr 2317 (s. 550) przykład publikacji, np. *Misjonarze św. Wincentego á Paulo w Polsce. II-1 Biografie*, red. J. Dukąta, Kraków 2001;
- na końcu każdego rozdziału zamieścić najważniejsze wnioski, po czym powtórzyć je w zakończeniu pracy.

Poprawność językowa

Dysertacja została napisana językiem zrozumiałym i komunikatywnym, choć Doktorant nie ustrzegł się popełnienia omyłek językowych (w tym stylistycznych).

Wybrane przykłady:

Tarnów początkiem XX w. (s. 27) – *Tarnów na początku XX w.*

Ilość wiernych (s. 49 i nn.) – *liczba wiernych*

Stefan kard. Wyszyński (s. 51) – *kard. Stefan Wyszyński*

Nowo kreowany biskup (s. 52) – *nowo mianowany biskup*

Kwietny krzyż (s. 53) – *krzyż z kwiatów*

Nawiedził podczas III pielgrzymki (s. 53) – *odwiedził*

Dla głoszenia (s. 69) – *w celu głoszenia*

Szybko włączyło się (s. 83) – *aktywnie włączyło się*

Z powyższej tabeli, w XX w. (s. 100) – *z powyższej tabeli wynika, że w XX w.*

Optował w piśmie (s. 145, s. 546) – *proponował w piśmie*

(...) (s. 146 i nn.) – *[...]*

N.M.P. (s. 147) – *NMP*

Niemato było (s. 148) – *było wiele*

5.II.1924 (s. 175) – *5 II 1924*

W domu misjonarskim przebywało mieszkańców (s. 207) – *przebywało [ilu?] mieszkańców*

„Biblioteka kaznodziejska” (s. 235) – *„Biblioteka Kaznodziejska”*

Wysunął on myśl (s. 237) – zaproponował

Wartałoby (s. 545) – byłoby warto

Niepoliczalną (s. 546) - nieocenioną

Sugeruję:

- wykonanie całościowej korekty językowej.

Przypisy

Doktorant wykonał przypisy starannie i jednolicie w całej pracy. Sugeruję tylko, aby:

- zrezygnować z dotychczasowej numeracji ciągłej na rzecz numeracji rosnącej, która w każdym rozdziale będzie rozpoczynać się od numeru 1.

Źródła, literatura, aneksy

Tom 2 dysertacji Pana Pawła Glugli został podzielony następująco:

- I. Źródła archiwalne i rękopiśmienne
- II. Źródła drukowane
- III. Relacje i informacje w zbiorach autora
- IV. Czasopiśmiennictwo i prasa
- V. Wydawnictwa zwarte, artykuły, opracowania
- VI. Netografia

Sześć części zajęło 57 stron, po nich znalazł się wykaz tabel (s. 59-64) i wykaz aneksów (s. 65-68). Od 69 do 262 strony w formie skanów zostały zamieszczone 54 materiały archiwalne dotyczące tematu dysertacji.

Autor właściwie dobrał i wykorzystał dostępne mu źródła i literaturę.

Zaproponowałbym, aby w wersji przygotowanej do druku dodać:

- Indeks osób;
- Indeks miejscowości.

Indeksy znacznie ułatwią czytelnikowi sprawne poruszanie się w temacie rozprawy.

Wnioski recenzenta

Dwutomowa dysertacja Pana Pawła Glugli została napisana na wysokim poziomie wiedzy i praktyki. Jest efektem wytrwałej, solidnej i uczciwej pracy oraz wnikliwej analizy dostępnych źródeł i literatury, w związku z czym czyta się ją z zainteresowaniem i uznaniem. Autor zrealizował zamierzone cele i prawidłowo wyciągnął wnioski.

W tym miejscu należą się słowa uznania dla ks. profesora Stanisława Nabywańca, który bardzo dobrze przygotował Doktoranta do pracy naukowej w teorii i praktyce.

Wartość naukowa i merytoryczna tej dysertacji dowodzi i potwierdza, że Doktorant posiada ogromną wiedzę na temat Zgromadzenia Misjonarzy nie tylko w Tarnowie. Zdobywanie tej wiedzy stało się prawdziwą pasją Autora. Uważam, że po uwzględnieniu wszystkich uwag Recenzentów niniejsza rozprawa powinna być opublikowana.

W związku z powyższym stwierdzam, że praca Pana Pawła Glugli pt. *Misjonarze św. Wincentego á Paulo w Tarnowie i ich dzieła w latach 1904-1989* spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 13. ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595 wraz z późniejszymi zmianami).

Z przyjemnością wnioskuję o dopuszczenie Pana Pawła Gluglę do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Cum Summa Reverentia

Ks. Robert R. Kufca